कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन

शारदा पोखेल
परीक्षा क्रमाङ्क : २४००१९३
त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-५०-१८००-२००६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषाशिक्षा विभाग,
स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको
नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको
प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७५/२०१८

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस भरतपुर, चितवन

प्रतिबद्धता-पत्र

यस शोधपत्रभित्रका सामग्रीहरू कतैबाट साभार गरिएका छैनन् । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा पनि आएका छैनन् । तसर्थ यो प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

वि.सं. : २०७५/०३/२७

सन् : २०१८, जुलाई, ११

....

शारदा पोखेल

शोधार्थी

निर्देशकको सिफारिस-पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी शारदा पोखेलले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले यस शोधपत्र तयार गर्न निकै परिश्रम गर्नु भएको छ । यस शोध कार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पससमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शोध निर्देशक

....
उपप्राध्यापक श्री बलराम शिवाकोटी

वि.सं. : २०७५/०३/२९
सन् : २०१८, जुलाई, १३

कृतज्ञताज्ञापन

यस‘कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन’शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयको स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

सर्वप्रथम यस शोधपत्रलाई तयार गर्ने क्रममा कहिल्यै बोझ र झन्झटका रूपमा नलिई हरतरहले सहयोग गर्नु हुनेविभागीय प्रमुख तथा शोध निर्देशक आदरणीय गुरु श्री बलराम शिवाकोटीप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यस शोधको शीर्षक चयनदेखि शोधपत्र तयार गर्दासम्म सल्लाह र सुझाव दिनु हुने विभागीय गुरुहरू श्री विन्दु पौडेल र श्री सरोज दवाडीप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मलाई शोधपत्र लेखनको क्रममा मलाई घरमा गर्नु पर्ने कामहरू आफैले सह्माली मेरो समय दिनुहुने आदरणीय ससुराबुबा श्यामप्रसाद रेग्मी र ममतामयी सासुआमा नन्दकुमारी रेग्मी तथा शोधपत्र लेखनमा प्रेरणा र हरतरहले सल्लाह र सहयोग गर्नुहुने जीवनसाथी कृष्णप्रसाद रेग्मीज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । मेरो प्यारो छोरा आरभ रेग्मीलाई पनि सदा सम्झिरहन चाहन्छु । मलाई यस धर्तीमा पाइला टेक्न दिई कर्म गर्न सिकाउने आदरणीय बाबा ज्ञानेश्वर पोखेल र आमागोमा पोखेल प्रति आजीवन ऋणी छु । त्यस्तै बहिनी सावित्री पोखेल लगायत साथीहरू भविकला लामिछाने तथा भगवती पौडेल प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यसैगरी छिटो-छरितो र शुद्ध रूपमा टङ्कण गरी सहयोग गर्ने जीवन दाइप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यसरी मलाई सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्णमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दै आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली शिक्षा विभाग सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस समक्ष यो शोधपत्र पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

शारदा पोखेल

वि.सं. : २०७५/०३/२९
सन् : २०१८, जुलाई, १३

शोधसार

यस शोधको उद्देश्य नवलपरासी जिल्लाको प्रतापपुर गाउँपालिकाका सामुदायिकरसंस्थागत विद्यालयमा कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूकोविद्यालयको प्रकृति, लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहेको छ। 'कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन'शीर्षकमा तयार पारिएको यस शोधपत्रमा तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सम्बन्धित विद्यालयका विषय शिक्षकको सहयोगको आधारमा विद्यालय प्रशासनसँग समन्वय गर्दै प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा १०० विद्यार्थीलाई छनोट गरिएको छ। नमुनाको रूपमा चयन गरिएका विभिन्न विद्यालयका सम्बन्धित उत्तर पुस्तिकालाई सङ्कलन गरिएको छ। तत्पश्चात् सङ्कलन गरिएका निबन्धित उत्तर पुस्तिकालाई विषयवस्तुको संयोजन, प्रस्तुतिकरण, शब्द भण्डारको प्रयोग र भाषिक शुद्धताका आधारमा परीक्षण गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ।

अध्ययन क्षेत्र नवलपरासी जिल्लाको प्रतापपुर गाउँपालिकाका समग्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता मध्यम रहेको देखिन्छ। मानक विचलन बढी रहेको हुँदा निबन्ध लेखन क्षमतामा एकरूपता देखिँदैन। यस क्षेत्रका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ। यस क्षेत्रका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता सन्तोषजनक देखिन्छ भने नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता राम्रो देखिन्छ। विद्यार्थीहरूको लैङ्गिकताका आधारमा अध्ययन क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा छात्रा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता राम्रो देखिन्छ भने छात्रा विद्यार्थीहरूको तुलनामा छात्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता ठिकै रहेको देखिन्छ।

मानक विचलन बढी देखिनुले कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमतामा एकरूपता नभएको पाइएको छ त्यसैले निदानात्मक शिक्षण गरी विद्यार्थीको अवस्थालाई सुधार गर्नु पर्ने देखिन्छ।नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता त्यति कमजोर नदेखिए तापनि उनीहरूको लेखाइ सामान्य कमजोर देखिन्छ। उनीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता नपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको भन्दा केही राम्रो रहेको देखिन्छ।

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली शिक्षा विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

यस 'कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकमा तयार पारिएको यस शोधपत्रमा प्रस्तुत शोध अध्ययन गर्नका लागि नमुना जनसङ्ख्या छनोटका लागि नवलपरासी जिल्ला, प्रतापपुर गाउँपालिकामा कक्षा आठमा अध्ययनरत तीन ओटा सामुदायिक र दुई ओटा विद्यालयका २०/२० जनाका दरले विद्यार्थीहरू छनोट गरिएको छ । विद्यार्थीहरू छनोट गर्दा विद्यालयको प्रकृति, लैङ्गिकता र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा समावेशीकरण नीतिलाई समेत ध्यान दिइएको छ । विद्यार्थीहरूलाई निबन्ध लेखनका लागि विशेष उत्तरपुस्तिकाको प्रबन्ध मिलाइएको छ । प्राथमिक स्रोतका रूपमा प्रतापपुर गाउँपालिकाको शैक्षिक सत्र २०७४ सालमा कक्षा आठमा अध्ययनरत पाँचवटा विद्यालयका २०/२० जना विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । त्यस्तै द्वितीय स्रोतका रूपमा सन्दर्भ पुस्तक, जर्नल, समाचार-पत्र, पूर्वकार्यको अध्ययन, प्रतिवेदन, पाठ्यसामग्री, शोधपत्रहरू तथा सन्दर्भ पुस्तकहरूको खोजी गरी अध्ययन गरिएको छ ।

यस शोधपत्रको निष्कर्षको रुपमा तथ्य विश्लेषणका क्रममा सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको मध्यमान निकालिएको छ । मध्यमानभन्दा तल र माथि कति प्रतिशत विद्यार्थीहरू छन् भनेर गणना गरिएको छ । प्राप्ताङ्कका आधारमा उच्च, मध्यम र न्यूनतम स्थानमा पर्ने विद्यार्थीहरूको वास्तविक सङ्ख्या पत्ता लगाउन पाँच प्रकारको प्रतिशाङ्क श्रेणी निर्धारण गरिएको छ । मध्यमानकै आधारमा विभिन्न चलहरूका बीच निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान भएको छ । विद्यालयको प्रकृतिगत, विद्यार्थीहरूको लिङ्गगत र जातिगत पृष्ठभूमिका आधारमा निबन्ध लेखन क्षमताको मापन गर्न विभिन्न मानको प्रयोग गरिएको छ । जसअन्तर्गत अध्ययन क्षेत्र नवलपरासी जिल्लाको प्रतापपुर गाउँपालिकाका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता मध्यम रहेको देखिन्छ । मानक विचलन बढी रहेको हुँदा निबन्ध लेखन क्षमतामा एकरूपता देखिँदैन भने अध्ययन क्षेत्रका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ । अध्ययन क्षेत्रका कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमध्ये नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता सन्तोषजनक देखिन्छ भने नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता राम्रो देखिन्छ । लैङ्गिकताका आधारमा अध्ययन क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा छात्रा विद्यार्थीहरूको निबन्ध

लेखन क्षमता राम्रो देखिन्छ भने छात्रा विद्यार्थीहरूको तुलनामा छात्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता ठिकै रहेको देखिन्छ । मानक विचलन बढी देखिनुले कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमतामा एकरूपता नभएको पाइएको छ त्यसैले निदानात्मक शिक्षण गरी विद्यार्थीको अवस्थालाई सुधार गर्नु पर्ने देखिन्छ । नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता त्यति कमजोर नदेखिए तापनि उनीहरूको लेखाइ सामान्य कमजोर देखिन्छ । उनीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता नपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको भन्दा केही राम्रो रहेको देखिन्छ ।

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१	विषयपरिचय	१
१.२	समस्या कथन	२
१.३.	शोधको उद्देश्य	३
१.४	शोधकोसान्दर्भिकता र उपयोगिता	३
१.५	शोधको सीमाङ्कन	४

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय

२.१	पूर्वकार्यको समीक्षा	५
	२.१.१ सम्बद्ध पुस्तक समीक्षा	५
	२.१.२ सम्बद्ध शोध समीक्षा	६
२.२	पूर्वकार्यको समीक्षाको महत्त्व	९
२.३	भाषा पाठ्यक्रम, भाषा पाठ्यपुस्तक र लेखाइ सीप	१०
	२.३.१ भाषा पाठ्यक्रम	११
	२.३.२ भाषापाठ्यपुस्तक	११
	२.३.२.१लेखाइ सीप	१२
	२.३.२.२लेखाइ शिक्षणको आवश्यकता र महत्त्व	१३
	२.३.२.३विद्यालय तहमा निबन्ध शिक्षणको औचित्य	१३
	२.३.२.४ लेखाइ सीपको विकासमा निबन्ध लेखनको स्थान	१४
	२.३.२.५विद्यालय तहमा निबन्ध शिक्षणको प्रयोजन	१५

अध्याय तीन

शोधविधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा १७

३.२ जनसङ्ख्या १७

३.३ अध्ययनको क्षेत्र १८

३.४ सामग्री निर्माण १८

३.५ सामग्रीको कार्यान्वय १८

३.६ तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण १९

३.७ शोधको रूपरेखा २१

अध्याय चार

निबन्ध लेखनको व्याख्या र विश्लेषण

४.१ विषयप्रवेश २२

४.२ समग्र विद्यार्थीको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन २२

४.२.१मध्यमान र मानक विचलनका आधारम समग्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति २३

४.३ विद्यालयका प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन २४

४.३.१ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन २४

४.३.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिकविद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन २५

४.३.३ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन २६

४.३.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति २७

४.३.५ विद्यालयका प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना २८

४.४ भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन २९

४.४.१ नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३०

४.४.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति ३१

४.४.३ नेपाली दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३२

४.४.४ भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना ३४

४.५ लैङ्गिक आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३५
४.५.१ छात्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३५
४.५.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति ३१
४.५.३ छात्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३७
४.५.४ मध्यमान र मान विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरुका निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति ३८
४.५.५ लैङ्गिक आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना ३९

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

५.१ सारांश ४१
५.२ निष्कर्ष ४२
५.३ उपयोगिता ४३
५.३.१नीति निर्माणको तहमा ४३
५.३.२ प्रयोगगत तहमा ४४
५.४ सुझाउ ४४
५.५ भावी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरू ४५
सन्दर्भ सामग्रीहरू
परिशिष्टहरू
व्यक्तिवृत्त

तालिकासूची

तालिका सङ्ख्या	शीर्षक	पृष्ठ सङ्ख्या
१.	समग्र विद्यार्थीको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	२२
२.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	२३
३.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	२४
४.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका समग्र विद्यार्थीको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	२५
५.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	२६
६.	मन्धमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	२७
७.	विद्यालयका प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना	२८
८.	पहिलो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३०
९.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा प्रथम नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३१
१०.	दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रशिताङ्क स्थिति	३२
११.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा दोस्रो नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३३
१२.	भाषिक पृष्टभूमिका आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना	३४
१३.	छात्राविद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३६
१४.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३७
१५.	छात्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३८
१६.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३८
१७.	छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना	३९

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

अप्र.	-	अप्रकाशित
उप प्रा.	-	उप प्राध्यापक
एम्.एड्.	-	मास्टर्स अफ एजुकेशन
एस.एल.सी.	-	स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट
क्र.सं.	-	क्रम सङ्ख्या
चौ.सं.	-	चौथो संस्करण
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नि.मा.वि.	-	निम्न माध्यमिक विद्यालय
नेपा.शि.	-	नेपाली शिक्षा
ने.भा.शि.वि.	-	नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
नं.	-	नम्बर
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	-	विक्रम संवत्
सह प्रा.	-	सह प्राध्यापक
संस्क.	-	संस्करण